

TRABZON

zön'da il ve ilçe merkezlerinde 309, kasabalarda 417 ve köylerde 1087 olmak üzere toplam 1813 cami bulunmaktadır. İl merkezindeki cami sayısı doksan üçtür.

BİBLİYOGRAFYA :

Belediyeler Yıllığı, Ankara 1950, III, 585; Mustafa Reşit Tarakçıoğlu, *Trabzon'un Yakın Tarihi*, Trabzon 1986; A. Üner Turgay, "Trabzon", *Doğu Akdeniz'de Liman Kentleri: 1800-1914* (ed. Çağlar Keyder v.dğr.), İstanbul 1994, s. 45-69; Rahmi Çiçek, "Trabzon'da Yerel Yönetim Düşüncesi ve Şehirleşme Çalışmaları (1919-1933)", *Trabzon Tarihi İlmî Toplantısı (6-8 Kasım 1998)*, *Bildiriler* (haz. Kemal Çiçek v.dğr.), Trabzon 1999, s. 591-608; Cumhur Odabaşoğlu, *Trabzon 1869-1933 Yılları Yaşantısı*, Ankara, ts.; Rükneddin Tözüm, *Karaköse'den İstanbul Üniversitesine*, [baskı yeri ve tarihi yok], s. 23-27; Mehmet Akif Bal, *Hatralarda Trabzon'un Yakın Tarihi (1860-1950)*, İstanbul 2004; *Trabzon 2000* (Trabzon Valiliği Yayını), [baskı yeri ve tarihi yok]; Ahmet Seyyar, *Trabzon'un Sosyo-Ekonomik Gelişimi: 1900-1950* (yüksek lisans tezi, 2010), MÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü; Ahmet Ardel, "Trabzon ve Civanın Morfolojisi Üzerine Gözlemler", *Türk Coğrafya Dergisi*, sy. 1, Ankara 1943, s. 71-85; a.mlf., "Samsun'la Hopa Arasındaki Kıyı Bölgesinde Coğrafi Müşahedeler", *İÜ Coğrafya Enstitüsü Dergisi*, VII/13, İstanbul 1963, s. 45; Oğuz Erol, "Trabzon Sekileri Hakkında Bir Not", *DTCFD*, X/1-2 (1952), s. 125-135; Metin Tuncel – Kemal Göçmen, "Köyceğiz-Fethiye Yöresinde Bazı Coğrafi Gözlemler", *İÜ Coğrafya Enstitüsü Dergisi*, X/18-19, İstanbul 1973, s. 127; İlhan Yaşar Hacısalihoğlu, "Trabzon Şehrinde Sarp Sınır Kapısının Açılışından Sonra Ticaret Fonksiyonundaki Değişimler (The Changes in the Function of Commerce After the Opening of Sarp Border Gate in Trabzon)", *Türk Coğrafya Dergisi*, sy. 32, İstanbul 1997, s. 281-299; Bekir Gerçek, "Trabzon'un Kalbine Saplanan Yol", *Arkitekt*, sy. 458, İstanbul 1998, s. 35-37; Suraiya Faroqhi, "Tarabzun", *EP* (Fr.), X, 234-236; İdris Bostan, "Batım", *DİA*, V, 210; Metin Tuncel, "Kahramanmaraş", a.e., XXIV, 197.

METİN TUNCCEL

TRABZONİ, Mehmed

(ö. 1200/1786)

Osmanlı âlimi.

XVII. yüzyılın sonlarında Trabzon'da doğduğu anlaşılmaktadır. Babasının adı Mahmud, dedesinin adı Sâlih'tir. Bir süre Medine'de ikamet ettiği için Medenî Mehmed Efendi diye tanınır. İstanbul'da öğrenim gördükten sonra Şam, Kudüs, Mekte ve Medine gibi merkezlerde tahsiline devam etti. Hicaz'da iken 1157'de (1744) Muhammed b. Tayyib el-Fâsî el-Mâlikî'den Buhârî ve Müslim'in *el-Câmi'u's-şâhih*'leri ile Tirmizî'nin *eş-Şemâ'il*'i, Zeynüddin el-İrâkî'nin *el-Eliyye*'si ve Fîrûzâbâdî'nin *el-Kâmûsü'l-muhiî*'i (*Mecmû'a*, Sü-

leymaniye Ktp., Süleymaniye, nr. 1071, vr. 96^a); 1170'te (1757) Muhammed b. Hasan b. Himmât'tan *el-Muvaṭṭa'*, *Kütüb-i Sitte*, Dârimî'nin *es-Sünen*'i ve *Delâ'ilü'l-ḥayrât* (a.g.e., vr. 98^{a-b}); Mescid-i Harâm müderrislerinden Yahyâ b. Sâlih'ten hadis ve fıkıh tadrîsi için (a.g.e., vr. 100^a-101^b) genel icâzet aldı. Hicaz'dan İstanbul'a dönünce Süleymaniye Medresesi'nde müderris ve hâfız-ı kütüb olarak görevlendirildi. Süleymaniye Kütüphanesi'nde onun tarafından istinsah veya mukabele edildiği bilinen pek çok kitap bulunmaktadır. Vefatından kısa bir süre önce 5 Cemâziyelâhir 1199'da (15 Nisan 1785) 226 kitabını Süleymaniye Camii'ndeki kütüphaneye vakfetti (*DİA*, XXIII, 282). Aynı zamanda bir Kâdirî şeyhi olan Trabzonî yaşadığı dönemin dinî, ahlâkî ve sosyal meseleleriyle yakından ilgilendi, özellikle bir müslümanı tekfir etmenin tehlikeleri üzerinde durdu, o yıllarda buna öncülük eden Necidli bir şeyhe (muhtemelen Muhammed b. Abdülvehhâb) reddiyeler yazdı (aş. bk.). Bursalı Mehmed Tâhir 1123 (1711) yılında Medine'de öldüğünü zikretmekteyse de (*Osmanlı Müellifleri*, I, 167) Mehmed Süreyyâ 15 Ramazan 1200'de (12 Temmuz 1786) İstanbul'da vefat ettiğini ve Karacaahmet Mezarlığı'nda defnedildiğini belirtir (*Sicill-i Osmânî*, IV, 262-263).

Eserleri. 1. *Tertibü evâ'ilî âyâtü'l-Kur'ân 'alâ hurûfî'l-hicâ'* (Süleymaniye Ktp., Hacı Mahmud Efendi, nr. 389). 2. *Risâle fi fezâ'ili's-süver ve'l-âyât* (*ed-Dürerü's-semîne fi fezâ'ili'l-âyât ve's-süverü'l-azîme*) (Süleymaniye Ktp., Süleymaniye, nr. 1041, vr. 202^a-244^a; Fâtih, nr. 754). 3. *Risâle fi't-tecvîd ma'a zellei'l-kâri* (*Câlibü'l-ferc ve sâlibü'l-harec*). Kur'ân-ı Kerim'i kolay öğretmekle ilgili hadisleri, tecvidle ilgili bilgileri ve fakihlerin Kur'ân tilâvetiyle ilgili görüşlerini ihtiva etmektedir (Süleymaniye Ktp., Süleymaniye, nr. 1041, vr. 109^a-161^a). 4. *el-İthâfâtü's-seniyye fi'l-eḥâdîsi'l-kudsîyye*. Başta Süyüti'nin *Cem'u'l-cevâmî*'i olmak üzere alfabetik hadis kitaplarından faydalanılarak üç bölüm halinde düzenlenmiştir. Birinci bölümde "قال", ikinci bölümde "يقول" lafzıyla başlayan kutsî hadisler, üçüncü bölümde diğer kutsî hadisler alfabetik olarak sıralanmış, bunların kaynakları zikredilmiştir (İstanbul 1293; Haydarâbâd 1323/1905, 1358/1939). 5. *el-Câmi'u'l-a'zam fi es-mâ'i nebiyyine'l-mu'azzam*. Şemseddin eş-Şâmî'nin *Sübülü'l-hüdâ ve'r-reşâd*'ı esas alınarak yazılan eserde Hz. Peygam-

ber'e nisbet edilen 783 isim ve sıfat açıklanmaktadır (Süleymaniye Ktp., Süleymaniye, nr. 1032, vr. 11^a-56^a). 6. *Şerḥu es-mâ'i ehli Bedr* (Süleymaniye Ktp., Süleymaniye, nr. 1032, vr. 64^a-171^a; Hacı Selim Ağa Ktp., nr. 810). 7. *Temyüzü'l-fâzûl 'ani'l-mefzûl*. Eserde peygamberlerin, meleklerin, ashabın, tâbiînın, kadınların ve sahâbe evlâdının birbirlerine üstünlüğü konu edilmektedir (Süleymaniye Ktp., Süleymaniye, nr. 1032, vr. 58^a-63^a). 8. *Tuḥfetü'l-iḥvân fi'l-ḥarâm ve'l-ḥelâl mine'l-hayevân*. Ali el-Kârî'nin *Behcetü'l-insân fi maḥicce'ti'l-hayevân* adlı kitabının muhtasarıdır. Eserde garîb kelimeler açıklanmış, hayvanlarla ilgili çeşitli hükümler zikredilmiş ve hayvan isimleri alfabetik olarak sıralanmıştır (Süleymaniye Ktp., Süleymaniye, nr. 402). 9. *Muḥtaşaru Ğunyeti'l-mütemellî fi şerḥi Münyeti'l-muḥallî ve ḥâşiyetü Muḥammed eṭ-Trabzonî*. İbrâhim el-Halebî'nin *Halebî Şâgîr* adıyla da bilinen eserine yazılmış bir ḥâşiyedir (Süleymaniye Ktp., Süleymaniye, nr. 437). 10. *Risâle fi'd-duḥân Hâdî'l-umâ ilâ câddeti't-tarîk*. Yaşadığı dönemde tartışma konusu olan tütün içmenin hükmü konusundaki bu eserinde müellif tütünün helâl veya haram oluşuna dair bir hüküm bulunmadığını belirtmiş, bununla birlikte sultan tarafından yasaklandığını ve bu emre uyulması gerektiğini vurgulamıştır (Süleymaniye Ktp., Süleymaniye, nr. 1041, vr. 169^b-186^b). 11. *Risâle fi beyâni mâ vaḳa'a mine'l-evhâm fi Şihâhi'l-Cevherî*. Eserde Cevherî'nin *eş-Şihâh*'ta yaptığı hatalardan Fîrûzâbâdî'nin tesbit ettikleri bir araya getirilmiştir (Süleymaniye Ktp., Süleymaniye, nr. 1041, vr. 78^a-92^b). 12. *Risâle fi beyâni'l-ezdâd*. Müellif, *el-Kâmûsü'l-muhiî*'i esas alarak karşit anlamlı kelimeleri bir araya getirmiş, risâlenin sonuna ezdâd hakkında nakledilen farklı görüşleri eklemiştir (Süleymaniye Ktp., Süleymaniye, nr. 1041, vr. 92^b-97^b). 13. *Risâle fi beyâni müsellestati'l-lugaviyye* (Süleymaniye Ktp., Süleymaniye, nr. 1041, vr. 98^a-107^b). Nihal Değeri eseri tahkik ederek yüksek lisans tezi olarak sunmuştur (2000, MÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü). 14. *Ucâletü'z-zâd fi şerḥi Zuḥri'l-me'âd fi mu'arazati Bânet Sü'âd*. İbn Hacer el-Askalânî'ye ait *Zuḥrû'l-me'âd fi mu'arazati Bânet Sü'âd* adlı kasidesinin Muhammed b. Abdülmelik b. Anî el-Yemenî tarafından *el-İ'dâd ve'z-zâd* adıyla yapılan şerhinin muhtasarıdır (Süleymaniye Ktp., Süleymaniye, nr. 1050, vr. 79^a-256^b). 15. *Rusey-*

yile fi beyâni'l-elfâz elletî yestevî fi he'l-müfred ve'l-müşennâ ve'l-cem' ve'l-müzekker ve'l-mü'enneş (Süleymaniye Ktp., Süleymaniye, nr. 1041, vr. 107^b-108^a). **16.** *ed-Dürri'l-mu'azzam fi şerhi Hizbi'l-a'zam.* Ali el-Kârî'ye ait dua mecmuasının şerhidir (Süleymaniye Ktp., Lâleli, nr. 1559). **17.** *el-Mağsadü'l-esnâ fi şerhi esmâ'i'l-hüsnâ* (Süleymaniye Ktp., Süleymaniye, nr. 1032, vr. 2^a-9^b). **18.** *Mevlidü'r-Resûl şallallahüh 'aleyhi ve sellem* (Kahire 1279/1862). **19.** *Nefehâtü'l-ğurab ve'l-itîşâl bi-ışbâti't-taşarruf li-evliyâ'llâhi ve'l-kerâme ba'de'l-intikâl.* Vezir Abdurrahman Paşa'nın huzurunda bir mecliste evliyanın kerametinin vefatından sonra devam edip etmeyeceğinin sorulması üzerine yazılmıştır (Süleymaniye Ktp., Süleymaniye, nr. 1041, vr. 196^a-200^b). **20.** *Şârimü'l-vâridât.* Muhammed b. Abdülvehhâb olduğu tahmin edilen Necidli bir şeyhin asılsız iddialarına karşı kaleme alınmış bir reddiyedir (Süleymaniye Ktp., Süleymaniye, nr. 1041, vr. 188^a-195^a). **21.** *eş-Şârimü'l-meslûl li-men taşaddâ bi-cehlihî kaşşa aħkâmi'r-Resûl.* Eserin birinci bölümünde İstanbul'da evlerine nazar için sarmısak takanların tekfir edilmesiyle ilgili sorulara müellifin verdiği cevap yer almakta, ikinci bölümde fakihlerin bu konudaki görüşleri zikredilmekte, üçüncü bölümde kıssaların vehimleriyle müslümanların tekfir edilemeyeceği belirtilmektedir (Süleymaniye Ktp., Süleymaniye, nr. 1041, vr. 166^a-169^a). **22.** *Risâletü tarîhi'l-ihtisâb ve'n-naşîha.* İbrâhim el-Lekânî'nin *Cevhere-tü't-tevhîd*'indeki bazı beyitlerin şerhidir (Süleymaniye Ktp., Süleymaniye, nr. 1041, vr. 164^b). **23.** *Risâle fi 'ademi tekkiri'l-müslimîn* (Süleymaniye Ktp., Süleymaniye, nr. 1041, vr. 162^a-164^a).

BİBLİYOGRAFYA :

Trabzonî, *Risâle fi fezâ'ili's-süver ve'l-âyât*, Süleymaniye Ktp., Süleymaniye, nr. 1041, vr. 261^b; a.mlf., *Tertübü âyâti'l-ğurân 'alâ hurûfi'l-hicâ'*, Süleymaniye Ktp., Hacı Mahmud Efendi, nr. 389, vr. 70^a; *Mecmû'a*, Süleymaniye Ktp., Süleymaniye, nr. 1071, vr. 98^{a-b}, 99^a, 100^a-101^b; *Sicill-i Osmanî*, IV, 262-263; *Osmanlı Müellifleri*, I, 167; *Hediyetü'l-'ârîfin*, II, 345; *Kehhâle*, *Mu'cemü'l-mü'ellifin*, XII, 262; Abdülhay el-Kettânî, *Fihrisü'l-fehâris*, II, 1068; Sâlihiyye, *el-Mu'cemü's-şâmil*, V, 63; Ebû Muhammed Abdülmehdî b. Abdülkâdir, *Turuğu tahrici hadîşi Resûlillâh*, Kahire, ts. (Dârü'l-'tisâm), s. 245-247; Abdullah Muhammed el-Habeşî, *Câmi'u's-şürûh ve'l-havâşi*, Ebûzâbi 1425/2004, I, 381-383; II, 819-820; *Mu'cemü'l-mahtûâtü'l-mevcûde fi mektebâti İstânbûl ve Anâtüli* (haz. Ali Rıza Karabulut), [baskı yeri ve tarihi yok], III, 1386; İsmail E. Erünsal, "İstanbul (İstanbul Kütüphaneleri)", *DİA*, XXIII, 282.

ALİ BENLİ

TRAMPA

Ferden muayyen hale getirilmiş iki malın birbiriyle değişimini konu edinen akid.

Sözlükte "ivaz" anlamındaki **kayz** kökünden türeyen **mukâyede** (bir mal için karşılık ödeme) fıkıhta malın malla değişimini ifade eden trampa akdinin karşılığıdır. Mutlak mânada malın malla mübadelesi trampa diye nitelendirilirken bedellerden birini paranın teşkil etmesi halinde normal satım akdi (bey) söz konusu olur. Tarihte en eski mübadele şekli olan trampa paranın ortaya çıkmasından sonra da varlığını sürdürmüş, ancak günümüzde akidlerde ve ticarî işlemlerde geniş çapta paranın kullanılması trampa akdinin uygulama alanını giderek daraltmıştır. Buna karşılık tarihte para işlevi gören araçların çoğunun günümüzde mal sayılması, geçmişte normal satım sayılan bazı işlemlerin zamanımızda trampa grubunda yer alması sonucunu doğurmuştur. Mukâyede terimi erken dönem fıkıh kaynaklarında geçmese de bu kapsamda değerlendirilebilecek işlemlerden bahsedilmektedir. Meselâ belli miktarda kuru hurmanın tahminen aynı miktardaki taze hurmayla değiştirilmesini ifade eden **ariyye** (çoğulu arâyâ) böyle bir işlemdir. Bir tür trampa olan ve ağaç üzerindeki olgunlaşmış taze hurmanın kuru hurma karşılığında satılmasını ifade eden **müzâbene**, karşılıklı bedeller arasında denklik sağlanması imkânı bulunmadığından Hz. Peygamber tarafından yasaklanmış, ancak ihtiyaçtan dolayı bu işleme sınırlı miktarda olmak şartıyla cevaz verilmiş, buna da ariyye / arâyâ denilmiştir. Fıkıh eserlerinde ribâ, mukâyede türü satışlarda daha çok gündeme gelmiştir. Ancak ribâ misli mallarla ilgili olarak tartışılmış, mukâyede daha ziyade ribâ çerçevesi dışında kalan mübadelelerde söz konusu edilmiştir. Öte yandan erken dönem fıkıh metinlerinde satım akdinin türleri ele alınırken yapı itibarıyla trampa sayılabilecek işlemlerin ayrı adlarla ele alındığı, mukâyedanın terimleşmesi ve yaygın kullanımının mezhep fıkıhlarının tedvin edildiği dönemde ortaya çıktığı, özellikle Hanefî literatüründe kelimenin kavramsal çerçevesinin ayrıntılı biçimde belirlenerek sıkça kullanıldığı görülür. Dolayısıyla Hanefî mezhebinin metinleri bu kavramla ilgili ipuçlarını diğerlerine göre daha fazla barındırmaktadır.

Klasik fıkıh eserlerinde çeşitli satım türleri değişik adlarla anılmış ve ince ayırım-

larla birbirinden tefrik edilmiştir. Tamaının ortak paydasını iki ekonomik varlığın birbiriyle değişimi oluşturmaktadır. Mevcut bir malın para veya para hükmünde bir varlıkla değişimi mutlak anlamda bey', peşin bedelle veresiye mal değişimi selem, paranın parayla değişimi sarf, ferden muayyen iki malın değişimi mukâyede diye adlandırılmıştır. Trampada iki bedelden biri ferden muayyen hale getirilmemişse yapılan satım trampa sayılmaz. Ferden muayyen hale getirilmeyen bedel vadeli ise selem, peşin ise mutlak bey' söz konusudur. Selem vadedi olmasını şart koşmayan Şâfiîler ise o bedel vadeli olmasa da bunu selem kabul etmişlerdir. Bu yaklaşım farklılığına rağmen hiçbir görüş böyle bir işlemi trampa saymamıştır. Modern hukukta ise bu tür bir işlem trampa sayılmakta, bunun normal satım kabul edilebilmesi için bedellerden birinin para veya para hükmünde bir değer olması aranmaktadır. "Bey'-i mukâyede aynı ayna, yani gayr ez nakdeyn mali mala mübadele etmektir ki lisân-ı Türkî'de trampa denilir" şeklindeki tanımla *Mecelle*'de de (md. 122) benzeri bir yaklaşım mevcuttur. Buna göre klasik İslâm hukukunun trampa anlayışı ile modern hukukunun trampa anlayışı birbiriyle tamamen örtüşmemektedir. Bu anlayış farklılığı dikkate alınmadan yapılan değerlendirmeler yanlış sonuçlara götürebilir. Diğer bir yanlışlık da trampa yerine takas kelimesinin kullanılmasıdır. Halbuki takas zimmette yer alan alacak ve borçlar arasında gerçekleşir. Mübadele edilen bedellerden birinin mal, diğerinin emek olması durumunda trampa değil hizmet akdi (icâre) söz konusu olur.

Bey'in bir alt türü olduğu için kuruluşu ve geçerliliği bakımından bey'de aranan bütün rükün ve şartlar mukâyedada da aranır. Semene ilişkin hükümler hariç bey'deki hükümlerin tamamı mukâyede için de geçerlidir. Klasik fıkıh literatüründe yer alan trampa ile ilgili değerlendirmelerin önemli noktasını her iki bedelin de mebî' şeklinde algılanması fikri oluşturur. Normal satımda bedellerden biri gerçek anlamda mebî', diğeri semen sayılırken burada her iki bedel de gerçek anlamda mebî' sayılmaktadır. Dolayısıyla her iki bedele de mebî' hükümleri uygulanmış, her iki edim de ayıp, görme muhayerliği, mülikiyetin intikali, tecile elverişişizlik, ifa sırası, hapis hakkı, imkânsızlık sebebiyle infisah ve ikâle gibi meselelerde ortak hükümlere tâbi tutulmuştur. Meselâ ifa sürecinde her iki bedel mebî' özelliği taşıdığından eş zamanlı ifa prensibi öngörül-